

Vergaderjaar 2020–2021

35 654

Wijziging van de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 ten behoeve van de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer in 2021 (Tijdelijke wet Tweede Kamerverkiezing covid-19)

D

VOORLOPIG VERSLAG VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR BINNENLANDSE ZAKEN EN DE HOGE COLLEGES VAN STAAT/ ALGEMENE ZAKEN EN HUIS VAN DE KONING¹

Vastgesteld 15 januari 2021

1. Inleiding

Met belangstelling en instemming hebben de leden van de **D66**-fractie kennisgenomen van het wetsvoorstel. Op de hoofdpunten zijn zij het met de inhoud ervan eens. Zij hebben nog slechts enkele vragen ter verduidelijking. De leden van de fracties van **ChristenUnie** en **50Plus** sluiten zich bij deze vragen aan.

De leden van de fractie-**Van Pareren** hebben met belangstelling kennisgenomen van het wetsvoorstel, de memorie van toelichting, de bijlagen en de behandeling in de Tweede Kamer. Zij hebben wel een aantal vragen over briefstemmen voor kiezers van 70+.

De leden van de **PvdA**-fractie hebben met belangstelling kennisgenomen van het voorstel voor een Tijdelijke wet Tweede Kamerverkiezingen covid-19 (Kamerstukken 35 654), die als aanvulling geldt op de eerder in deze Kamer besproken Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 (Kamerstukken 35 590). Zij waarderen de inzet van de regering om veilig te kunnen stemmen in coronatijd zonder dat het recht om te kunnen stemmen wordt aangetast, alsmede het streven om de effecten van hiervoor noodzakelijke bijzondere maatregelen op de opkomst zo klein mogelijk te doen zijn. Zij hebben nog enkele vragen. De leden van de fracties van **ChristenUnie** en **50Plus** sluiten zich bij deze vragen aan.

¹ Samenstelling:

Kox (SP), Koffeman (PvdD), Ganzevoort (GL), De Boer (GL), Van Hattem (PVV), Pijlman (D66), Rombouts (CDA), Schalk (SGP), Koole (PvdA), Klip-Martin (VVD), Baay-Timmerman (50PLUS), Bezaan (VVD), Van der Burg (VVD), Crone (PvdA), Dessing (FVD), Dittrich (D66) (*voorzitter*), Doornhof (CDA), Frentrop (FVD), Gerbrandy (OSF), Van der Linden (Fractie-Van Pareren), Meijer (VVD), Nicolai (PvdD) (*ondervoorzitter*), Rietkerk (CDA), Rosenmüller (GL), Verkerk (CU), De Vries (Fractie-Otten), Keunen (VVD), Van Pareren (Fractie-Van Pareren).

De leden van de **PVV**-fractie hebben van het wetsvoorstel kennisgenomen. Zij hebben nog enkele vragen.

De leden van de **SP**-fractie hebben van het wetsvoorstel kennisgenomen. Zij stellen nog enkele vragen.

De leden van de **PvdD**-fractie hebben van het wetsvoorstel kennisgenomen. Zij hebben nog een aantal vragen.

2. Vragen van de D66-fractie

Voor wat betreft de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel menen de leden van de **D66**-fractie dat een ordentelijk verloop van het verkiezingsproces staat of valt met een deugdelijke uitvoering qua stemlokalen, stembureauleden, stemmentellers, drukken en vouwen van stembiljetten, adequate postbezorging van stembescheiden en briefstemmen, vervoer van stembiljetten naar stemlokalen waar geteld wordt, aantal vrijwilligers dat kan worden ingezet etc. Kan de regering aangeven wat de meest recente stand van zaken is wat betreft de uitvoering van de hele keten voor wat betreft de Tweede Kamerverkiezingen van woensdag 17 maart 2021?

Kan de regering de leden van de D66-fractie aangeven wat de leerpunten zijn van de tussentijdse herindelingsverkiezingen voor gemeenteraden van 18 november 2020 die in het kader van de Tweede Kamerverkiezingen van 17 maart 2021 toepasbaar zijn? Beide verkiezingen vonden/vinden plaats onder het Covid-19-gesternte.

De leden van de D66-fractie zijn het eens met de nieuwe mogelijkheid om per brief te stemmen. Ook onderschrijven zij de redenen voor de beperking dat alleen kiezers van 70 jaar en ouder van die mogelijkheid gebruik kunnen maken. Wel maken zij zich zorgen over de uitvoerbaarheid van de twee postzendingen en het tijdig terugsturen van het stembiljet met de stempluspas. Hoe gaat de voorlichting hierover er uit zien? Wordt dit aspect specifiek gemonitord zodat bij de evaluatie van de wet er lering uit de praktijkervaring kan worden getrokken? Kan de regering uiteenzetten waarom van de groep kiezers van 70 jaar en ouder gevraagd wordt de stempluspas van hun handtekening te voorzien als het niet plaatsen van die handtekening geen gevolgen heeft voor de geldigheid van de uitgebrachte stem? Is het plaatsen van een handtekening dan niet een overbodige handeling? Waar baseert de regering de redenering op dat het plaatsen van de handtekening door de kiezer fraude bemoeilijkt?

De leden van de fractie van D66 steunen de mogelijkheid dat een thuis ingevuld stembiljet dat per post wordt verstuurd, niet alleen met rood wordt ingevuld, maar dat het met elke duidelijk waarneembare kleur kan worden ingevuld. Wat hen betreft zou ook in het stembureau van het verplichte rode potlood afgestapt kunnen worden, en ook bij andere verkiezingen. Hoe ziet de regering dat?

Hoe gaat het opzetten van het ROS, het Register Ongeldige Stempassen, in zijn werk? Zijn hier computerprogramma's voor ontworpen en heeft de regering er voldoende vertrouwen in dat het ROS goed gaat werken?

De leden van de D66-fractie constateren dat de uitgebrachte briefstemmen pas op woensdag 17 maart 2021 geteld gaan worden. Begrijpen zij goed dat dit – afhankelijk van de hoeveelheid briefstemmen – enkele dagen kan duren en dat de einduitslag van de verkiezing dus ook pas daags later bekend kan worden gemaakt?

De leden van de D66-fractie zijn verheugd over de mogelijkheid dat kwetsbare kiezers ook op maandag 15 en dinsdag 16 maart 2021 hun stem in een stembureau kunnen uitbrengen. Zij hopen dat bij komende verkiezingen – hopelijk niet-Covid-19 gerelateerd – dit systeem gehandhaafd c.q. uitgebreid zal kunnen worden. Hoe schat de regering die kansen in?

Over Nederlanders die in het buitenland wonen en daar per brief hun stem uitbrengen vragen de leden van de D66-fractie het volgende. Op p. 15 van de nota naar aanleiding van het verslag in de Tweede Kamer van 15 december 2020 stelt de regering dat stembiljetten uit het buitenland die later dan 17 maart 2021 per post binnenkomen, nog wel meegeteld kunnen worden (tot maandag 22 maart 2021 om 12.00 uur). Als reden geeft de regering op dat door corona de postbezorging in het buitenland wat ontregeld kan zijn. Maar dan stelt de regering dat deze coulance-termijn niet aan Nederlandse kiezers woonachtig in het buitenland zal worden gecommuniceerd. Is dat niet wat vreemd? Waarom worden die Nederlandse kiezers hiervan niet actief op de hoogte gebracht?

Tot slot hebben de leden van de D66-fractie nog een vraag over de legitimatie voor Nederlandse kiezers in het buitenland. De Kieswet eist dat men voor het stemrecht Nederlander moet zijn en de ministeriële regeling eist daarvoor een bewijs via een kopie geldig paspoort. Een paspoort vernieuwen is vanwege de corona-restricties vanuit het buitenland lastig (reisbeperkingen; bovendien kampen consulaten en ambassades met lange wachlijsten vanwege de eerdere lockdown). Een «Verklaring Nederlanderschap» is een goede oplossing, omdat men daarvoor niet persoonlijk langs hoeft te komen. In het voorliggende wetsvoorstel wordt dat tijdelijk toegestaan, maar er blijft een kopie van een maximaal een-jaar-verlopen pas nodig. Dat laatste betekent dat sommige Nederlanders die willen stemmen vanuit het buitenland alsnog achter het net zullen vissen, vooral zij die net meerderjarig zijn geworden en tot nu toe geen Nederlands paspoort hebben gehad. Bovendien is het overbodig: voor de «Verklaring Nederlanderschap» wordt net zo grondig getoetst of de aanvrager nog Nederlander is als bij een paspoortvernieuwing. Is die kopie van het paspoort niet onnodig beperkend en kan de regering de leden van de fractie van D66 bevestigen dat de «Verklaring Nederlanderschap» voldoende is?

3. Vragen van de fractie-Van Pareren

De regering schetst dat het verruimen van de mogelijkheid tot briefstemmen naar 70+’ers ca. 2,4 miljoen kiesgerechtigden in staat stelt per brief te stemmen. Dat is een aanzienlijk deel van het electoraat, zo stellen de leden van de fractie-**Van Pareren** vast. In de Verenigde Staten heeft het massaal stemmen per brief tijdens de laatste verkiezingen geleid tot verhit politiek debat en stevige betwisting van de uitslag, met verwijzingen naar fraude. Welke concrete lessen trekt de regering uit de (recente) gebeurtenissen rondom de verkiezingen in de Verenigde Staten in relatie tot het voorliggende voorstel over uitbreiding van stemmen per brief? Geven de (recente) ontwikkelingen in de Verenigde Staten nog aanleiding tot heroverweging van onderdelen van deze wet, zo ja welke en waarom?

Het is niet ondenkbaar dat de legitimiteit van de verkiezingsuitslag ook in Nederland zal worden betwist door burgers en/of politieke partijen. Het is daarom zaak om aan de voorkant de mogelijkheden tot fraude goed en zo breed mogelijk door te (laten) lichten. Vele partijen hebben input geleverd, waaronder de Kiesraad, de VNG en de NVVB. Heeft de regering een specifiek fraudeassessment laten doen op dit wetsvoorstel, waarin

gespecialiseerde marktpartijen zijn gevraagd om een assessment van alle mogelijke manieren van (grootschalige) fraude te maken, met een bijbehorende risicoanalyse en welke beheersingsmaatregelen zijn getroffen om dit te voorkomen? Zo ja, kan de Kamer de rapportage hieromtrent ontvangen? Zo nee, waarom niet?

Ziet de regering heil in een actieve campagne, waarbij in de samenleving actief voorafgaand aan de verkiezingen wordt gediscussieerd over hoe het briefstemmen van begin tot eind (telling) precies werkt en ook wat de risico's/mogelijkheden tot fraude zijn en hoe die worden beheerst? In hoeverre is de regering het met de leden van deze fractie eens dat dat discussies achteraf kan voorkomen?

Briefstemmen mogen al op de dag van stemming om 07:30 uur of later worden geteld. De voorzitter van het briefstembureau mag echter de uitkomsten niet bekend maken tot 21:00 uur, om beïnvloeding van degenen die nog moeten gaan stemmen te voorkomen. Maar hoe wordt in de praktijk gewaarborgd dat dat niet toch gebeurt? Welke beheersingsmaatregel is hier van kracht?

In hoeverre kan de regering garanderen dat het maximale is gedaan om alle mogelijke manieren van (grootschalige) fraude bij het in grote getale per brief stemmen uit te bannen?

De regering schrijft in de memorie van toelichting dat met de ondertekening van de stempluspas de kiezer verklaart dat hij het briefstembiljet persoonlijk heeft ingevuld. Hoe valt dit volgens de regering aan de hand van de handtekening te controleren? Beschikt degene die de stem controleert over informatie waarmee de handtekening verifieerbaar is? Zo ja, welke dan en waar is die verkregen? Stel dat een stemplusbiljet door iemand anders is ingevuld en diegene een handtekening verzint en eronder zet. Hoe wordt dat dan ontdekt?

Kan de regering aan de Kamer een voorbeeld verstrekken van een setje stemdocumenten, zoals die zullen worden verstuurd naar een willekeurige 70+'er in een willekeurige gemeente?

Tijdens de herindelingsverkiezingen in o.a. Vught is geëxperimenteerd met drive-by-stemmen. Hoe beoordeelt de regering dit? En in hoeverre wordt dit bij de aankomende verkiezingen gestimuleerd c.q. verplicht?

De mogelijkheid tot het bijwonen van de stemmentelling is een groot goed in onze democratie. Stemmen die gedurende de dag worden uitgebracht op een stembureau met meerdere leden zorgen voor toezicht door meerdere stembureauleden op de dag. En direct na afloop kunnen onafhankelijke burgers meekijken bij het telproces. Tot de uitslag wordt gecommuniceerd aan toe. Zeer transparant. Hoe gaat de regering ervoor zorgen dat die transparantie er naar buiten toe ook is ten aanzien van ingezonden briefstemmen? Ze worden beveiligd bewaard gedurende de dagen van ontvangst, bijvoorbeeld in een kluis, maar wat voor voorwaarden worden er aan gesteld dat daar niet mee gefraudeerd kan worden tussen de eerste dag van inzending en de laatste dag van inzending?

4. Vragen van de PvdA-fractie

De leden van de **PvdA**-fractie brengen in herinnering dat de regering in het debat in de Eerste Kamer over de Tijdelijke wet verkiezingen covid-19 toezegde de evaluatie van de herindelingsverkiezingen ook naar de Eerste Kamer te zenden zodat die kon worden meegenomen bij de beoordeling

van het huidige spoedvoorstel over verkiezingen (toezegging T03027). Daarin zou ook de vraag worden meegenomen of het ontbreken van de verruiming van het aantal volmachten (van twee naar drie) bij de herindelingsverkiezingen daar tot problemen heeft geleid. Kan de regering de resultaten van deze evaluatie met deze Kamer delen?

De leden van de PvdA-fractie hebben begrip voor de keuze om briefstemmen voor de categorie kiezers van 70 jaar en ouder mogelijk te maken. De afweging tussen gezondheidsrisico's en risico's in het verkiezingsproces (briefgeheim), gekoppeld aan de uitvoerbaarheid van deze regeling, rechtvaardigt naar hun oordeel de generieke beperking tot deze groep, die overigens circa 2,4 miljoen burgers omvat. De leden van de PvdA-fractie gaan ervan uit dat de praktijk van het briefstemmen een belangrijk onderdeel zal zijn van de evaluatie van deze verkiezingen. Heeft de regering de evaluatie (ook) op dit punt afgestemd met de Kiesraad, zo vragen deze leden. En kan de regering toezeggen deze evaluatie in juni ook naar deze Kamer te zenden?

Het mogelijk maken van vervroegd stemmen (*early voting*) op de maandag en dinsdag voorafgaande aan de verkiezingsdag achten de leden van de PvdA-fractie wenselijk, gegeven het doel van voorkomen van te grote drukte bij en in de stembureaus in corona-tijden. In artikel 2g wordt het minimum aantal stembureaus bepaald per gemeente voor dat vervroegd stemmen. In het eerste lid van artikel 2g wordt gesteld dat die stembureaus op de eerste of de tweede dag voorafgaande aan de dag van de stemming zitting houden. Deze leden vragen de regering hoe deze «of»-bepaling zich verhoudt tot de vereiste heldere communicatie naar de kiezers bij deze bijzondere verkiezingen. Betekent dit dat het ene stembureau dat is aangewezen voor vervroegd stemmen in totaal drie dagen open is en het andere twee? Zo ja, acht de regering dat wenselijk in verband met genoemde heldere, eenduidige communicatie naar de kiezers?

In verband met de mogelijkheid van vervroegd stemmen is in de Tweede Kamer gesproken over peilingen, met name exit polls. De Minister heeft daar gezegd half januari met de peilers te spreken, onder meer over de wenselijkheid dat de resultaten van exit polls, zoals gebruikelijk, niet eerder bekend zullen worden gemaakt dan om 21:00 uur op de verkiezingsdag. Naar het oordeel van de leden van de PvdA-fractie compliceert de mogelijkheid van stemmen per post voor een grote groep kiezers dit jaar het doen van voorspellingen van de uitslag op basis van de gebruikelijke exit polls. Is dit ook onderwerp van het gesprek van de Minister met de peilers (geweest)? Overigens zijn deze leden van mening dat in verband met de vrije nieuwsgaring mogelijke afspraken met peilers niet dwingend kunnen worden opgelegd. Deelt de regering deze zienswijze? En kan de regering deze Kamer de uitkomst van het gesprek met de peilers doen toekomen?

Tijdens de verkiezingen kan de voorzitter van een stembureau, met het oog op het bewaren van de orde in en rond het stembureau, om extra bijstand vragen. Heeft overleg met de VNG en het Ministerie van Justitie & Veiligheid geleerd dat er bijzondere omstandigheden te voorzien zijn, waarop moet worden geanticipeerd? Zo ja, welke?

Kan de regering inmiddels mededelen of er Covid-19-sneltesten beschikbaar komen voor de leden van het stembureau en de tellers?

Heeft de regering inmiddels een indruk hoeveel gemeenten openluchtstembureaus (bijvoorbeeld: *drive thru* stembureaus) gaan realiseren?

Met de regering hopen de leden van de PvdA-fractie dat het democratisch proces van verkiezingen doorgang kan vinden. Het is echter niet geheel uitgesloten dat de omstandigheden nopen tot uitstel. Deelt de regering de zienswijze van deze leden dat tot uitstel van verkiezingen alleen door middel van een door beide Kamers aangenomen wet kan worden besloten? Kan de regering aangeven onder welke omstandigheden zij een voorstel voor een dergelijke wet indient? Zou, bijvoorbeeld, de huidige situatie (12 januari) van een strenge lockdown de indiening van een dergelijk wetsvoorstel met zich meebrengen?

5. Vragen van de PVV-fractie

De Kiesraad stelt in zijn advies², zo lezen de leden van de **PVV**-fractie, dat er een groter risico op misbruik van het briefstemmen bestaat als veel kiezers briefstembescheiden toegestuurd krijgen terwijl zij daar geen gebruik van zullen maken. Kan de regering aangeven welke stappen er worden gezet om het ronselen van deze stembescheiden te voorkomen?

Kan de regering specifiek aangeven hoe dergelijk misbruik van briefstemmen tegengegaan wordt bij het terugzenden van de stembescheiden per post en de kiezer dus niet persoonlijk bij het stembureau in beeld is?

In 2015 heeft de Kiesraad een advies uitgebracht over het ronselen van volmachten.³ Kan de regering concreet aangeven welke maatregelen sindsdien zijn genomen om ronselpraktijken te voorkomen?

6. Vragen van de SP-fractie

De leden van de **SP**-fractie hebben de volgende vragen aan de regering over het voorstel inzake de Tijdelijke wet Tweede Kamerverkiezing covid-19. De regering onderkent dat de pandemie de opkomst bij de verkiezingen kan beïnvloeden. Daarom wordt het mogelijk voor kiezers boven 70 jaar om per post te stemmen. Dat is een goede maatregel in de gegeven situatie. De regering heeft afgezien van de mogelijkheid dit keer, vanwege de pandemie, alle kiezers de keuze te geven tussen briefstemmen en fysiek stemmen. Kan de regering haar beslissing om het briefstemmen voor slechts een deel van de kiezers mogelijk te maken nader toelichten? Is het een principiële keuze of een door kosten en/of uitvoeringsproblemen bepaalde beslissing?

De regering heeft ervan afgezien om speciale stemmogelijkheden te scheppen voor kiesgerechtigden met corona-klachten. Omdat het om een substantiële groep gaat, is de vraag van de leden van de SP-fractie aan de regering die beslissing inhoudelijk te onderbouwen.

Het is een goed besluit om vervroegd stemmen mogelijk te maken. Maar kan de regering toelichten waarom het aantal vroegstemlocaties zo beperkt gehouden wordt? Liggen organisatorische en/of financiële redenen daaraan ten grondslag?

Er dreigen problemen te komen met afdoende bemensing van stembureaus. Op welke wijze denkt de regering te kunnen garanderen dat uiteindelijk alle stembureaus naar behoren zullen kunnen functioneren?

² https://www.eerstekamer.nl/overig/20201130/advies_kiesraad/document.

³ <https://www.kiesraad.nl/binaries/kiesraad/documenten/adviezen/2015/06/12/effectievere-bestrijding-misbruik-volmachtregeling/advies-kiesraad-over-strafbepalingen-in-het-verkiezingsproces.pdf>.

Gemeenten schatten in dat de extra door hen te nemen maatregelen tot mogelijk verdubbeling van hun kosten leiden. Is die inschatting realistisch? En garandeert de regering dat per saldo de door de gemeenten te maken extra kosten van rijkswege zullen worden vergoed?

7. Vragen van de PvdD-fractie

De leden van de **PvdD**-fractie hebben de volgende vragen. Het organiseren van verkiezingen met inachtneming van maatregelen om verspreiding van Covid-19 tegen te gaan, vergt extra inspanningen van gemeenten. Met betrekking tot de bestrijding van de Covid-19-epidemie heeft de centrale overheid de regie overgenomen. Is de regering het met deze leden eens dat er een landelijk geregelde en onder centrale regie uitgevoerde ondersteuning van gemeenten behoort te komen?

Kan de regering uitleggen waarom – in het kader van de landelijke ondersteuning – het praktisch niet mogelijk zou zijn om in iedere gemeente een stemlokaal in te richten dat uitsluitend openstaat voor kiezers met coronaklachten?

Kan de regering een landelijk telefoonnummer openen waar kiezers die gebruik willen maken van het stemmen bij volmacht omdat zij besmetting met Covid-19 vrezen of coronaklachten hebben, hulp kunnen invoeren? Is het mogelijk dat van partijen die aan de verkiezingen deelnemen en die hulp aan kiezers willen bieden bij het stemmen met volmacht op een van overheidswege georganiseerde website de contactmogelijkheid wordt gepubliceerd en dat kiezers die via het landelijk telefoonnummer om hulp vragen naar die contactnummers worden verwezen?

Kiezers die bij volmacht willen stemmen, dienen een kopie van hun identiteitsbewijs mee te geven aan degene die bij volmacht voor hen stemt. Is een op een mobiele telefoon gemaakte foto van het identiteitsbewijs als een «kopie» aan te merken zoals in de wet wordt vereist? Zo ja, wordt dat aan de kiezers uitdrukkelijk meegedeeld? Zo nee, is de regering bereid om met spoed een wijziging van de wet in te dienen die erin voorziet dat een foto die met een mobiele telefoon is gemaakt mede geldt als een «kopie» in de zin van de wet?

Bij de behandeling in de Tweede Kamer is als reden om het briefstemmen niet voor iedere kiezer die besmetting vreest, mogelijk te maken, aangegeven dat het praktisch niet mogelijk zou zijn om iedere kiezer op tijd te kunnen voorzien van de briefstembescheiden. Kan de regering aangeven:

- hoeveel extra tijd er gemoeid is met het drukken van de stembescheiden indien voor alle kiezers van een stempluspas en een briefstembiljet moet worden gedrukt?
- waarom het praktisch onmogelijk zou zijn om – ook als er eventueel landelijke ondersteuning wordt gegeven – het proces van het drukken zo in te richten dat alle kiezers tijdig die bescheiden ontvangen?
- of het wettelijk mogelijk is dat – aangenomen dat het praktisch niet uitvoerbaar is om tijdig voorgedrukte stempluspassen, briefstembiljetten en retourenveloppen te organiseren – de kiezer zelf op basis van een aan iedere kiezer verstrekte schriftelijke instructie met de pen de gegevens invult die anders gedrukt zouden zijn?

Waarom is niet de mogelijkheid geopend voor kiezers die niet de leeftijd van 70 jaar hebben bereikt, maar die wel volgens het RIVM tot de extra kwetsbare groepen moeten worden gerekend, om te verzoeken om een briefstem uit te kunnen brengen op grond van een verklaring van de huisarts dat de betrokkene een kwetsbare gezondheid heeft?

Waarom wordt niet aan de kiezers meegedeeld dat de mogelijkheid van *early voting* uitsluitend openstaat voor kiezers die tot de kwetsbare groepen behoren, waarbij een omschrijving van die groepen wordt gegeven?

De commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat / Algemene Zaken en Huis van de Koning ziet met belangstelling uit naar de memorie van antwoord en ontvangt deze graag uiterlijk **vrijdag 15 januari 2021, 17:00 uur**.

De voorzitter van de commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning,
Dittrich

De griffier van de commissie voor Binnenlandse Zaken en de Hoge Colleges van Staat/Algemene Zaken en Huis van de Koning,
Bergman